

ACC. N:R. 5979

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland

Upptecknat av: Tingal Johansson

Härad: Östbo

Adress: Byggel, Tjölöken, Värmsö

Socken: Tjölö

Berättat av:

Uppteckningsår: 1938

Född år i

Uppteckningen rör J. Andersson

Skriv endast på denna sida!

10 sid.

Om Julfirande, och Julseder i Fryese sin. på 1850 talet.
Uppmärksning av Finnar Johansson, Bygget-Sjöarna, Wårnarna.

Man beredde sig i god tid, för den stundande
julhögtiden. Det slaktades, bryggdes, bakades,
stöptes talgjus, tvättades och skurades i var
vä i stugorna. Man ville ha det rent och
snuggt till julen. Man hade ej julgran då
som nu. I stället hade man målade bonader
som man fäste upp på väggarna julaftonen.
De som ej hade julbonader spikade upp en
duk i taket. Denna kallade man Juladukänn
I dukens fyra hörn band man fast vackra
röda äpplen juläppläna. Torpare och back-
stugusittare som ej ägde en stor och vacker
drällsduk nöjde sig med att fästa upp en

handduk (håndduk) eller en serviett (sallvett)
i Taket. Spisarna voro vittlimmade (kalkade
eller kritade) Längre bort i tiden d. v. s. före
1850-talet brukade man Taya in halms och
breda ut på stugugolven. Tidigt på julafton-
ens morgon satte husmodern på doppegrystan
över elden så att man fram på aftonen
kunde få "doppa i grytan". Det var ingen riktig
jul om man inte hadde en doppegrysta ansågs
det. I ett par träd helt nära bopingshuset
band man fast ett par hävrekåvar till
mat åt fåglarna. Klampör dörrarna satte
man upp vackra enar (= enburkar. En på
var sida om dörrporterna. I ladugården
gjorde man också fint och rent. I lås och
kättlar strödde man rikligt med hackat
granris. Kreaturen skulle också ha bättre

foder är eljest. Golven i skjul och vagns-
bodas sopades, och man såg till att vagnar,
redskap och verktyg voro i ordning.

Man högg bättre ved (jullave) än van-
ligt. I "sökkvarn" kunde det gå an att
elda med ris (fåraris) och vad skräp
som helst men till julbrasan borde det
vara fin torr björkved. I kolen och
askan efter julbrasan tog man tydor
på juldagens morgon innan man tände
upp eld. Julbrasan skulle bränna ned utans
att rycktas och glöden lämnas i fred, så
kunde man på julumorgonen se hur det
kommande året kom att gestalta sig.

Syntes det någons fördjupning som efter
en människofot, och där vette utåt
rummet så trodde man att någons

av familjens medlemmar under året komma
att avlida. Man kunde också angående
detta, få reda på om någon under året
skulle avlida på så sätt, att man gick
ut ur stugan och tillade in genom fönstret,
den som skulle då sätt då utan huvud.
(kruälösa) Om det syntes liksom märken
efter koklövar i askan efter julbröden
så trodde man att det blev ett gott år,
ett ärligt år, och att man kunde lägga på
flera kreatur. Julhalmen som man bredde
ut på golvet skulle alla både gamla
och unga ligga åtminstone någon stund
på julkvällen, detta för att man under det
kommande året skulle på bra sätt.
Man roade sig med lekar i halmen.
En gammal jullek som man för när

brukade roa sig med kallades leka jula-
pyttan (=ta jultuppen) eller med ihop en
halmtuss som skulle föreställa jula-
pyttan, så lade man sig på ryggen
med benen sträckta bakom huvudet
lade man julapyttan. Så skulle man
böja benen över huvudet och ta pyttan
med tårna och hålla den fast, böja
benen tillbaka till golvet igen. Det fordrades
styrka, och en mjuk kropp till att kunna
ta julapyttan och det lärade sig ej för
äldre personer att försöka sig på denna lek.
Den som försökte men ej kunde ta pyttan
fick till straff ej äta några ägg vid påsken.
Det är nu ganska länge sedan man bredde
halmen på golven, och roade sig med den
ovannämnda leken. Till julottan ville så

många av familjens medlemmar som orkade,
gå eller åka till. Då männen före jul högg
ved tillvaratog man Gjöring fur av vilken man
gjorde sig blott att ha till lyse vid julbdepärden.
Då man kom fram till Fryele kyrkoby der flera
vägar sammantöta (Fryele väjjaschäl) kom det
tåta klungor av folk med blott. Blossen kastade
man ifrån sig på en åker i närheten av kyrkan.
Man kunde ju inte ta dem med in i kyrkan,
vilket annars väl hadde behöfts. I Fryele kyrka
hadde man nämligen ej före 1850-talet några
ljusstakar eller ljus i bänkarna, en var som ville
vä summ folk, å jällpa te å schonnya "däm
sinnynada" da." (= Sv. Ps. n=424) å si å läsa julb-
vannjällummätt (= julvangeliet) skulle toga
ljus med sig. Belysningen i kyrkan blev
ojämn. Lomliga hade en ljuspipa med
en gängad skruv i botten. I denna pipa

Lånade man en Calydonk. Andra åter
hade endast en spetsig spik som man
fäste i bänken och band med en snörtump
fast ljusstumpen. I somliga bänkar hade
alla besökarna kanske ljus, i andra åter fanns
kanske ej en enda som hade ljus med sig,
men om sådana sades det att de ej voro
folkomlika utan svinnaktiga.

Ottan höjade tidigt, vid kl. 4 på morgonen,
och alltid två ljänster, = högnärra och atterång.
Det var också inte ovanligt att prästen stod
i tre timmar i sträck på predikstolen.

Eller när dagen höjade sila in genom de
gröna blyinfattade fönsterrutorna blevo
folket vanligen aroliga och ville haffin.
Eller ingen ville dock gå ut ur kyrkan för-
än gudstjensten var slut, och man varit framme

vid altaret och opprat en slant i den gamla mässingskålen i vilken kyrkovårdsaren uppbär en frivillig kollekt.

När man kom ut ur kyrkan skyndade man sig hem så fort som möjligt.

Det kunde då hända att de som hade hästar och åkdon med sig, ej tillade skacklarna. Dem hade adygdijsa pojkar plockat ihop och lagt i en hög utanför kyrkstallarna, och det blev ett farligt letande inman var och en hittat reda på de som voro de rätta. Man körde gick och sprang allt var tygen hållo för att hinna fort hem från julodan. Den som kom först hem fick sin gröda fört inbergad, det var därför man hade så bråttom. Under juldagen skulle man hålla sig hemma. Det ansågs

vara stor skam om man t.ex. tillade
 in till en grannlund på juldagen.
 (Berättare Aug. Johansson Bygget Fryele född 1849. död 1937)
 Användning jul var det vanligt att man
 steg upp tidigt om morgonen, om man sov
 länge den morgonen så blev man morgonsömning
 hela det kommande året. Man brukade gå
 tidigt på morgonen till grannarna, rykta
 deras hästar, göra iordning i ladugården m. m.
 Det var också en skam att sova då Staffans-
 riddarna anlände. Johannes Svensson född 1849
 i Tännö s:n. nu boende i Hångers s:n, har berättat
 något om hur det tillgick när man red
 "Staffans skel" i Tännö. Den gamle minns ej,
 eller Staffansritten var redan i hans ungdom
 bortlagd men han har hört sin far berätta
 derom. "Användas morannänns kerrna"

da å reä staffanns shee. Då va drängja
å pajka ifrå byäm. Hästana va grannt
utstyäda mä hänn å tuffra (= band och toppar)
Då reä opp te fastädörana å hullä inn
hästana, å sinn lörrstä da på å schönya
staffannsvisann. Då sullä husfolkätt
kumma ut å ljus inn dunn på mat å
brännvin. Fekk da iyyätt så va då räjnt
å emr schekean. Di sullä på äta å supa så
möätt da äätä mä. Sinn schönydä
da ijem, å sinn reä da te närstä gåä (= gård)
Koa da haddä reätt ummkrig å schönyt,
ätätt å supätt på alla ställäna i byäm
så sullä da gå te tjörkam (= bevista gudstjensten)
foä te å visa att da inntä haddä
blett fulla. 11